

Проблема самоусвідомлення людини, її минулості і водночас суспільної й історичної зумовленості у поезії В. Шимборської нерозривно пов'язана з питанням про стосунки людини з природним світом, котрий постає в цій поезії не як об'єкт змалювання чи замилування, а радше як повноправний суб'єкт значущого діалогу, від якого залежить майбутнє людини і світу. Тому поетка без зайвого пафосу зводить людину за руку з п'єдесталу царя природи на розмову з каменем, рослиною, жуком, довгоп'ятом...

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Bakke M.* Nieantropocentryczna tożsamość? // Media. Ciało. Pamięć. O współczesnych tożsamościach kulturowych / Monika Bakke: pod red. Andrzeja Gwoździa i Agnieszki Nierackiej-Ćwikiel. – Warszawa: Instytut imienia Adama Mickiewicza, 2006; 2. *Bakke M.* Posthumanizm: człowiek w świecie większym niż ludzki // Człowiek wobec natury – humanizm wobec nauk przyrodniczych / Monika Bakke: pod red. Jacka Sokalskiego. – Warszawa: Neriton, 2010; 3. *Illg J.* Mój znak. O noblistach, kabaretach, przyjaźniach, książkach, kobietach / Jerzy Illg. – Kraków: Znak, 2009; 4. *Miłosz Cz.* A nie mówiłem? / Czesław Miłosz // Tygodnik Powszechny. – 1996. – Nr. 41. – S. 8; 5. *Miłosz Cz.* To / Czesław Miłosz. – Kraków: Znak, 2000; 6. *Булаховська Ю.Л.* Спадкоємність і новаторство сучасної польської поезії / Юлія Леонідівна Булаховська. – К.: Наукова думка, 1979; 7. *Радишевський Р.П.* Польські письменники – Нобелівські лауреати / Ростислав Петрович Радишевський // Київські полоністичні студії. – 2009. – Т. XIII; 8. *Шимборська В.* Може, це все / Віслава Шимборська / упор., пер. із пол., вступ Андрія Савенця. – Ольшаниця: Bosz, 2011; 9. *Шимборська В.* Під однією зіркою / Віслава Шимборська; двомовне видання; пер. і впоряд. Н. Г. Сидяченко, С.О.Шевченко. – Львів: Каменяр, 1997; 10. www.koniczynka.art.pl (wiersze dla Hańki); 11. www.nobelprize.org/literature/laureates/1996/szymborska-lecture-p.html.

Задорожна Л.М. (Київ, Україна)

Ескіз до портрета взаємин Т. Шевченка і П. Куліша (за Кулішевим епістолярієм 1843-1846 рр.)

На основі листів П. Куліша визначається характер еволюції у ставленні автора епістолярію до Т. Шевченка.

Ключові слова: адресат, епістолярій, лист.

На основани писем П. Кулиша определяется характер эволюции отношения автора эпистолярия к Т. Шевченко.

Ключевые слова: адресат, эпистолярій, письмо.

The article is focused on the nature of the evolution of P.Kulich's attitude to T.Shevchenko, which is based on his epistolary.

Key words: Addressee, epistolary, letter.

Із «не менше трьох тисяч листів» [2, 331] П. Куліша та листів його кореспондентів, з усвідомленням значення їх для розуміння постаті митця та

«літературних і суспільно-національних процесів ХІХ ст.» [2, 331] в цілому вибираємо невеликий їх обсяг – у чотири листи, написаних до Т. Шевченка упродовж 1843-1846 рр.: у цій кореспонденції визначаються ескізно, в загальних лініях, у контурах взаємини, що розгорнуться згодом, звідуючи пересади і обставин, у які волею долі будуть увєргнуті Т. Шевченко й П. Куліш (надто – відповідно перебігу подій, пов'язаних із існуванням Кирило-Мефодіївського братства), і характеру автора епістолярію та адресата.

У загальному це листування, виявляючи Кулішеву самодостатність, повсякчасну застереженість від кроків назустріч кореспондентові (після знайомства з Т. Шевченком у Києві в червні 1843 р., їх спільної подорожі до Межигірського монастиря з ловлею риби і записом народних пісень, П. Куліш у жовтні звертається до Т. Шевченка офіційно: «Милостивый государь Тарас Григорьевич!»), характер кореспондента володіє якістю, що змушує П. Куліша, не втрачаючи питомо властивих рис вдачі, дедалі більше відкриватися йому назустріч.

Будь-який епістолярій завжди – із усім похідним для такого заняття – володіє магнетичною силою (і не лише для перлюстраторів: читаємо «Ревізор» М. Гоголя), а і для тих, хто сприймає його як історико-літературний факт. Це зумовлює увагу науковців до цього літературного явища (публікації епістолярію, коментарі, примітки), тяжіння до щоразу нового осмислення феномена. Наявні дослідження і Кулішевого епістолярію (в науковому плані вони почали здійснюватися майже століття тому, в 20-х рр. ХХ ст.), що його публікація розпочалася 1867 р., – це послідовно розкрито в «Коментарях» до Кулішевих листів О. Федоруком. Низка праць належить до студій епістолярію Т. Шевченка, однак про це мова в наступній рубриці нашої праці. Наше завдання відмінне від попередніх дослідницьких опусів: воно є спробою з'ясувати характер стосунків автора епістолярію та – певною мірою – кореспондента, а також того, що спонукало П. Куліша повсякчас звертатися думкою до Т. Шевченка – як до свого адресата.

У першому відомому дослідникам листі П. Куліша до Т. Шевченка від 20 жовтня 1843 р. автор листа виявляє очевидну наполегливість у своєму прагненні листуватися з цим кореспондентом: «Писал я к Вам два раза из Украины, но, верно, Вы не получили ни одного моего письма» [1, 23]. Енергійний П. Куліш визначає ці труднощі як незначні: ним керують чинники, що стимулюють продовження спілкування з кореспондентом.

Насамперед, це прагнення поділитися творчими досягненнями, явити свій мистецький потенціал: «Я написал первую часть «Украины». Это составит отдельную малороссийскую поэму до Богдана Хмельницкого, Хмельницкий составит вторую, междуособия третью, Мазепа и шведчина четвертую» [1, 23]. У цьому короткому творчому звіті П. Куліш оприявнює не лише свій мистецький потенціал, не лише констатує фундаментальність своїх знань

української історії, але й підкреслює свою значимість як людини, котра, як і Т. Шевченко, є автором історичних поем, хоч і працює над розробкою інших напрямів у осмисленні історії України: це пошук в одній сфері, проте в різних напрямках, у різних історичних площинах. У цьому моменті свого листа П. Куліш позиціонує себе як тонкого психолога, вповні свідомого, що володіння знанням у сфері зацікавленень Т. Шевченка неодмінно приверне увагу листовного співбесідника. Однак П. Куліш хоче мати певність, що стріли, пущені ним задля поглиблення знайомства з Т. Шевченком, сягнули мети, тому, не переобтяжуючи себе багажем скромності, визначає підкреслено рішуче: «Знающие люди восхищались первой частью и уговорили меня скорее печатать, что я и сделал. «Украина» печатается в Киеве и скоро выйдет в свет» [1, 23].

Відходячи в тінь «знаючих людей», П. Куліш, являючи на позір свою скромність, натякає, що він лише, мовляв, виконував волю багатьох, – однак ця скромність губиться в наголосі, що це була не просто воля численних людей, а ще й захоплених («восхищались») його творчою працею, поемою «Україна».

Цитованими рядками П. Куліш, гадаємо, висловлює й інше: він з власної волі перебирає на себе не лише роль організатора майбутніх стосунків, але й роль лідера у них; при цьому кореспондентові залишає сферу організаційної підтримки цих стосунків: «Посылаю вам 30 билетов. Раздайте, пожалуйста, в Петербурге, а я Вам экземпляры немедленно вышлю» [1, 23]. Лукавить у цьому разі Пантелеймон Олександрович: велика тут у нього самоповага, проте відчутний і брак відповідної поваги до листовного співрозмовника. Однак Кулішеві бракує і цього: він забезпечує себе додатковими перевагами: «Из своей поездки извлек я величайшие результаты. Вы это со временем увидите. О гайдамаках я записал прекраснейшие рассказы, которые вместе с другими составили том и будут изданы под заглавием «Малороссийские предания etc» [1, 23].

П. Куліш володіє знанням, коли належить зупинитись у мові про себе: на найвищій ноті. Це дає можливість кореспондентові оцінити новий, що не може викликати сумнівів своєю вартістю, значний проект автора листа; вочевидь, він заслуговуватиме не менше від поеми «Україна» того, щоб «знающие люди восхищались» ним – тому адресат, й це імпліцитно наявне в листі, має прагнути устати в цьому колі людей. А поки що можна не тішити його виконанням смиренної просьби: «Вашего дядуся я не нашел в Чигирине» [1, 23]. Проте з обсягу праці, яку кореспондентові належатиме здійснити, П. Куліш наполягає на його спілкуванні з собою: «Напишите, пожалуйста, что хорошего видели и слышали Вы в Малороссии. Шкода, что не будете в Киеве» [1, 23].

Це психологічне лавірування надто видає П. Куліша тоді, коли він у доволі короткому – в 16 нерозлогих речень – листі інтригуюче обіцяє Шевченкові при зустрічі якусь розмову: «А мне бы очень пригодилось поговорить с Вами кой о чем» [1, 23]. Суть листа у цих словах: П. Куліш зацікавлений у майбутньому

спілкуванні зі своїм кореспондентом, й наявним у листі самовозвеличенням він перейнятий аж ніяк не з не з нікчемної пихи, а задля продовження, розгортання знайомства зі своїм адресатом, якого упевнює у вагомості свого, Кулішевого «я». Цей лист виявляє ініціативу П. Куліша в продовженні, у триванні міжособистісних стосунків між ним і Т. Шевченком. П. Куліш, Попри власну високу самооцінку, П. Куліш збагнув, що має справу з неординарною особистістю, тому прагне означити себе достойним, – таким, що матиме неабияку вагу – партнером для спілкування з Т. Шевченком.

У цьому листі П. Куліш психологічно забезпечив усе від нього залежне, аби явити Шевченкові непересічність своєї особи, але не задля марнославства, від якого, безперечно, стояв вище, а задля значно більшого, задля вищої мети – бути з Шевченком.

У наступному відомому нам листі П. Куліша до Т. Шевченка від 5 червня 1844 р. різко змінюється не лише ставлення адресанта до кореспондента (від звертання «Коханий мій земляче!» й далі); автор листа, відчувається, вже володіє певністю дружніх взаємин; це сповнює лист зичливим ставленням до адресата: «Нехай тобі, приятелю, Господь помагає на все добре» [1, 37]. А, проте, адресант зостається самим собою, запевняючи, що «не грітиметься даром» [1, 37] коло Шевченкового «курєня», і вже веде мову про це і як із односторонцем, і як із людиною, з котрою поєднаний спільною справою: «Оттак же й нам, що взялись протирати очі своїм землякам, треба один одному пособляти» [1, 37]. Однак навіть у найщирішу хвилину Кулішеві не зраджує повчальний тон у ставленні до Т. Шевченка: «один одному радити; а то не буде добра з нашого писання» [1, 37].

Свідомий і власного значення, а може, відповідно тих змін, що відбувалися в Кулішеві у сприйнятті Т. Шевченка (а П. Куліш, гадаємо, дедалі більше переймається усвідомленням – і воно приходиться до нього не враз, а у процесі тривалої внутрішньої роботи, й це, почасти, стає зрозуміло з його листа) адресант вестиме мову про те, що згодом, 1846 р., охарактеризує в Шевченкові при зустрічі в Києві у грудні як «національний пророк».

П. Куліш зізвітає з такою оцінкою адресата, переконаємося, із 1844р., коли промовлятиме: «Нуте ж робить усе так, щоб і Богу була хвала за те, що дав нам розум, і людям темним було видно кругом, як од свічки, що стоїть на високому ліхтарі» [1, 37].

Кулішеві ще дошкулятимуть самостійні кроки Т. Шевченка (тобто вчинені без попередньої ради з Кулішем) у плані розбудови культурних надбань України – як от підготовка Шевченком видання альбому офортів «Живописна Україна», в якому П. Куліш, як то було проанонсовано в газеті «Северная пчела», мав виступати в ролі і сторичного консультанта. Він погрожуватиме в листі від 31 грудня 1844 р. «указать все ошибки, каких, без сомнения, будет бездна в тексте Вашей скороспелой книжки» [1, 45]. Закид про «скороспілість

книжки», безперечно, несправедливий; у пароксизмі гніву автор листа, вочевидь, забув і про свою пропозицію Шевченкові «один одному пособляти» у тому, щоб «протирати очі своїм землякам». Однак, роздумавшись, адресант виявляє у цьому кроці Т. Шевченка певну гарантію забезпечення видання від помилок, тому вже звично-повчальним тоном, проте доброзичливо зауважує: «Вы, господа, принимаясь с ребяческим легкомыслием за Малороссию, без советов людей, серьезно занятых этим предметом, вредите во мнении публики самому предмету и компрометируете нас» [1, 45].

Суть речі у тім, що жодної компрометації ще не сталося, та нехтувати найменшою нагодою явити світові свій пріоритет – і не тільки у володінні знанням у певній галузі, але й пріоритет бодай у взаєминах, що визначилися між ним і Шевченком – не в стилі взаємостосунків П. Куліша. За цією Кулішевою позицією, за цими Кулішевими зусиллями визначається феноменологічний рівень цих стосунків: Кулішеві уже годі приховати і від себе, що йому доводиться закріпити за собою лише роль оцінної особи у творчому русі, здійснюваному Шевченком, однак ця динаміка, навіть за можливих у ній помилок, здійснюватиметься небувало великим творчим потенціалом, закладеним у Шевченкові.

Заключний (згодом, як це збережено історією, будуть ті, що написані вже після заслання) лист П. Куліша до Т. Шевченка вже остаточно розставить акценти у характері їхніх взаємин, і здійнить це саме П. Куліш «рукою власною», як часто він зазначав при підписі своїх листів.

У цьому листі, написаному 25 липня 1846 р., П. Куліш перебирає на себе працю, що її провадитиме самохіть: з властивим Кулішеві естетичним чуттям та чуттям слова він заходиться з редакторською працею навколо Шевченкових творів. П. Куліш зауважуватиме, що постає у окремих творах Т. Шевченка внаслідок, як гадатиме адресант, «беспечности, небрежности, лени или чего-нибудь подобного» [1, 94], і що визначається завдяки «врожденным <> силам» [1, 94], адресата.

У цьому листі П. Куліш декларує оцінку Т. Шевченкові як митцеві: вірячи, що творчість Шевченка-поета «могла бы творить чудеса еще поразительнее тех, какие она творила в соединении с талантом Пушкина» [1, 94-95], він одним із перших висловлює об'єктивну оцінку масштабу Шевченкової творчості: «Ваши создания принадлежат не одним Вам и не одному вашему времени; они принадлежат всей Украине и будут говорить за нее вечно» [1, 95].

Усвідомлення значення творчості Т. Шевченка покликає М. Куліша заявити про своє «право вмешиваться в семейные дела Вашей фантазии и творчества и требовать от них настоятельно, чтобы они довели свои создания до возможной степени совершенства» [1, 95]. Далі адресант визначає перелік тих аспектів окремих Шевченкових творів, що потребують редакторського втручання. Незважаючи на твердження, що «майже всі його поради

Шевченко відхилив» [1, 334], – зауважуємо їх й у творі «До Основ'яненка», окремий концепт і в поемі «Гайдамаки»...

Вірив і поважав літературне чуття П. Куліша, вірив йому як людині, хоч знав, що сам автор критичних зауважень критики в свій бік не сприймає. Певно, не зміг би – внаслідок своєї довіри й поваги – вчинити так, як Пантелеймон Олелькович: після Шевченкової смерті, після сповненого високого почуття «Слова над гробом Шевченка», оцінки Т. Шевченка в праці «Простонародность в украинской словесности» (1862), – поемою «Куліш у пеклі» (написана 1890 р.) відмовитись од своїх справедливих зауваг про значення Шевченкової творчості, від свого розуміння потужності творчості поета, від свого переконання що Шевченкова творчість і його життя промовлятимуть за Україну завжди.

Та якщо не забігати думкою далі хронологічних рамок 25 липня 1846 р., коли був написаний цей лист П. Куліша до Т. Шевченка, – належить визнати, що автор листа конгеніальний Шевченкові в якості літературознавця, оскільки пізнав у Шевченкових творах ті якості, що промовлятимуть не тільки до його часу, а, належачи всій Україні, промовлятимуть за неї вівки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Куліш П.* До Тараса Шевченка. – С. 23. / П. Куліш. Повне зібрання творів. Листи. Т. I. – К.: Критика, 2005. – 646 с.; 2. *Федорук О.* Коментарі. – С. 329-587. / П. Куліш. Повне зібрання творів. Листи. Т. I. – К.: Критика, 2005. – 646 с.; 3. *Шубравський В.* Куліш Пантелеймон Олександрович. – С. 334-335. / Шевченківський словник. У 2-х томах. Т. I. – К.: Головна редакція УРЕ, 1978. – 415 с.

Іваненко І.М., Львова К. (Київ, Україна)

Зародження проблеми "комплексу Пилата" у новозавітніх апокрифах (на матеріалі "Никодимового Євангеліє", "Страстей Ісуса Христа", "Послання Пилата до Тиверія Кесаря", "Прихід Марти і Марії сестер Лазаревих до Риму і uzдоровлення кесаря Тиберія" та середньовічних легенд і переказів)

У статті досліджено зародження проблеми "комплексу Пилата" на матеріалі новозавітніх апокрифів. Зроблено огляд ключових апокрифічних сюжетів. Виявлено відмінності між західноєвропейськими і східними інтерпретаціями.

Ключові слова: "комплекс Пилата", новозавітні апокрифи, середньвічні легенди і перекази.

В статье исследовано зарождение проблемы "комплекса Пилата" на материале новозаветных апокрифов. Выполнен обзор ключевых апокрифических сюжетов. Указаны отличия между западноевропейскими и восточными интерпретациями.